

Avrupa Birliği bölgeye güvenlik odaklı bir prizmadan bakmış ve bölge ülkelerinin tedrici dönüşümlerini kendi menfaatlerine uygun olduğu müddetçe desteklemiştir.

Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinde Arap Baharı'nın Etkisi

The Impact of Arab Spring on Turkey-European Union Relations

Tarık OĞUZLU

Abstract

This article examines the impact of the Arab Spring on Turkey's relations with the European Union. In doing so, the article first compares Turkey's policies towards the Middle East with those of the European Union in the pre and post-Arab Spring eras. Then, the article discusses to what extent the Arab Spring has influenced the prospects for Turkey's EU membership positively and negatively. The main argument is that one needs to have a close look at the Arab Spring for the consequences of the people protests across the Middle East are as much important as, if not less than, the other determinants of Turkey-EU relationship.

Keywords: Turkey, the European Union, Arab Spring, convergence, divergence

Dış politika yapım sürecinde sivilleşmenin öne çıktığı, nihai kararların seçilmişler tarafından alındığı ve alınan kararların kamuoyu nezdindeki meşruiyetinin önemsendiği bir dönem yaşanmaya başlamıştır. Gerek Kuzey Irak'taki Kürt gruplara gerekse de Kıbrıs sorununa ilişkin Türkiye'nin kalıplaşmış politikalarının değişmesinde seçilmiş siviller, atanmış bürokratlardan çok daha etkili olmaya başlamışlardır.

Giriş Yerine

Arap Baharı, Türk dış politikasının Ortadoğu'da ciddi zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur. Birçok gözlemci Türkiye'nin bölgeye ilişkin takip etmekte olduğu 'komşularla sıfır sorun' odaklı dış politik yaklaşımının tıkanmış olduğunu ileri sürmekte ve bu bağlamda Türkiye'nin arzuları ile imkanları arasındaki uçuruma işaret etmektedir. Benzer bir şekilde Avrupa Birliği'nin de bölgeye ilişkin yaklaşımlarının istenen sonuçları vermediği sıklıkla paylaşılan bir gözlemdir. Bölgedeki liberal-demokratik dönüşümleri kuvvetlendirmek adına ortaya atılan AB projelerinin Arap Baharı karşısında iflas etmiş olduğu sıklıkla ifade edilmektedir. Gerek Avrupa-Akdeniz Ortaklık Süreci, gerek Yeni Komşuluk Politikası ve gerekse de Akdeniz için Birlik inisiyatiflerinin kapsamlı bir revizyona tabi tutulması gerektiği söylenmektedir.

Bu arka plan çerçevesinde bakıldığında bu yazı, iki önemli aktörün, Türkiye ve Avrupa Birliği'nin, Ortadoğu'ya yönelik yaklaşımlarını Arap Baharı öncesi ve sonrası olmak üzere karşılaştırmalı bir şekilde tartışıp, bölgede ortaya çıkan gelişmelerin Türkiye'nin AB üyelik sürecini ne yönde etkilemekte olduğunu analiz ediyor. Arap Baharı sürecinde ortaya çıkan gelişmelerin bu iki aktörü birbirlerine daha fazla yakınlaştırıp yakınlaştırmayacağı üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir noktadır, zira bölgedeki gelişmelerin her ikisinin de güvenlik çıkarlarını olumsuz yönde etkilediği ve işbirliği yapmaları durumunda bu aktörlerin bu zorlukların üstesinden kolayca gelebileceği yüksek bir ihtimaldir.

Arap Baharı Öncesi

İktidara geldiği günden Arap Baharı'nın ortaya çıktığı ana kadar AKP hükümetleri Ortadoğu bölgesinde AB'nin normlarıyla uyumlu bir dış politika çizgisi takip etmiştir. Hatta denilebilir ki AB üyesi olmadığı halde bölgede AB üyesiymişçesine davranan bir Türkiye vardı. Yapılan reformlar neticesinde 2005 senesinde başlayan müzakere süreci Türkiye'nin dış politika anlayışını AB'nin değer ve prensipleri doğrultusunda yeniden kurgulamasını mümkün kılmıştır. Bu zaman diliminde Türk dış politikasının Avrupalılaşması üzerine üretilen akademik çalışmalarda adeta bir patlama yaşanmıştır. Türk dış politikasında ortaya çıkan Avrupalılaşmanın Türkiye'nin kendi ulusal güvenlik çıkarları tarafından mı, AB üyesi olmanın beraberinde getireceği maddi beklentilerden mi, yoksa AB'nin dış politika değerlerinin meşru bulunmasından dolayı mı gerçekleştirildiği önemli bir soru olsa da bu yazı bağlamında asıl önemli olan Türkiye'nin dış politika prensiplerinin/araçlarının, dış politika yapım sürecinin ve dış politika tercihlerinin giderek Avrupalı bir karakter kazanmaya başlamasıdır.¹

Dış politika yapım sürecinde sivilleşmenin öne çıktığı, nihai kararların seçilmişler tarafından alındığı ve alınan kararların kamuoyu nezdindeki meşruiyetinin önemsendiği bir dönem yaşanmaya başlamıştır. Gerek Kuzey Irak'taki Kürt gruplara gerekse de Kıbrıs sorununa ilişkin Türkiye'nin kalıplaşmış politikalarının değişmesinde seçilmiş siviller, atanmış bürokratlardan çok daha etkili olmaya başlamışlardır.

Dış politikada kullanılan araçlar bağlamında yumuşak güç unsurlarının ön plana çıktığı, diplomatik ve ekonomik enstrümanların tercih edildiği, karşılıklı bağımlılık tarzında ilişkiler tesis edilmeye çalışıldığı, bölgesel entegrasyon yönünde adımların atıldığı, karar alıcı ve uygulayıcıların dış politikaya daha çok siyasi bir perspektiften baktıkları ve olası dış politika konularını olabildiğince güvenlik paradigması dışında tanımlamaya çalıştıkları bir döneme şahit olduk. Türkiye özellikle yakın komşularıyla karşılıklı ekonomik ilişkiler kurarak onların olası dış politika tercihleri üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. Varsayılan şey Türkiye ile birçok alanda tesis edilecek yakın ilişkilerin ortaya çıkaracağı kazanımların bu aktörleri Türkiye ile iyi geçinmeye teşvik edeceğiydi. Hatta daha sonraki yıllarda Türkiye ile komşuları arasında ortak bir bölgesel bilincin oluşması dahi hedefler arasındaydı. Türkiye'nin bölgesel sorunların çözümünde arabulucuk faaliyetlerinde bulunması, çeşitli konularda çatışan tarafları bir araya getirip onlar arasında güven inşasına çalışması bu bağlamda Türkiye'nin Avrupalı dış politika davranışlarının en ideal örneklerini oluşturmuştur.

Benimsenen politik tercihlerin içeriklerine baktığında ise Türkiye'nin Ortadoğu'nun gündemini meşgul eden birçok konuda AB'nin genel çizgisiyle uyumlu hareket ettiği görülmektedir. Buna göre Türkiye, Filistin sorununun iki devletli bir yapıda çözüme kavuşturulmasını, İsrail'in güvensizlik ve çevrelenmişlik psikolojisinin sona erdirilmesini, Irak'ın tek parça olarak federal bir düzlemde yeniden yapılandırılmasını, Suriye'nin uluslararası sisteme meşru bir aktör olarak yeniden dahil edilmesini ve İran'la yaşanmakta olan sorunların çözümünde daha çok diplomatik ve ekonomik araçların kullanılmasını desteklemiştir. Türkiye'nin Mayıs 2010'da Brezilya ile ortaklaşa yürüttüğü süreç neticesinde İran'la bir nükleer takas mutabakatının imzalanması bile Türk dış politikasının bölgesel ve küresel barışa ne kadar fazla katkı yapmak istediğini, bunu yaparken de sivil ve yumuşak güç unsurlarını kullandığını göstermektedir.

Türkiye'nin İsrail'in 2006 senesinde Lübnan'ın güneyindeki Hizbullah güçleriyle ve 2008 sonunda Gazze'deki Hamas güçleriyle yapmış olduğu sınırlı savaşları şiddetli bir şekilde eleştirmesi de AB'nin bu iki konuda benimsediği tutuma benzerdir. Avrupalılık adına bu bağlamda önemli olan Türkiye'nin İsrail'in politikalarını eleştirmesinin onun İsrail'in bölgedeki diğer aktörlerle olan sorunlarının çözümünde arabulucuk yapmasını engellememesidir. Bu dönemde Türkiye'nin bölgenin genelindeki algılanışı olumluydu ve yapılan birçok kamuoyu çalışması Türk liderlerin bölge ülkelerindeki liderler arasında en fazla sevilen ve hayranlık duyulan liderler olduğunu göstermekteydi.² Bu sonucun ortaya çıkmasında kuşkusuz en büyük rolü Türkiye'nin bölge sorunlarının çözümünde benimsediği tarafsız tutumlar ve herhangi bir gruplaşmanın ve bloklaşmanın içinde olmamaya özen göstermesi oynadı.

Bu dönemde Türk karar alıcıların üzerinde hassasiyetle durdukları bir konu komşularla geliştirilen ilişkilerin bölgenin barış ve istikrar üretir bir şekilde yeniden kurgulanmasını mümkün kılması ve bu sayede Türkiye'nin temel ilgi ve enerjisini kendi iç sorunlarının çözümüne kanalize edilebilmesiydi. Çevresiyle kavgalı bir Türkiye'nin ülke içi barışı, demokratikleşmeyi ve ekonomik kalkınmayı başarabilmesi söz konusu olamazdı. Buradan hareketle Türkiye komşularıyla olan ilişkilerini, bu ülkelerde iktidarda bulunan rejimlerin niteliğine pek de bakmadan elinden geldiğince iyileştirmeye çalışmıştır. AB'nin kendi yakın bölgesinde uyguladığı dönüştürücü politikalara benzer bir şekilde Türkiye, geliştireceği karşılıklı bağımlılık esaslı ilişkiler sayesinde komşularında demokratik ve meşru rejimlerin iktidara gelmesine gayret etmiştir.

Bu dönem Türkiye politikalarını AB'nin bölgeye yönelik komşuluk politikalarından ayıran ve onları daha avantajlı bir hale getiren faktör, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerini geliştirmeye çalışmadan önce onlardan bazı taleplerde bulunmaması, karşılıklı bağımlılık yönündeki ilişkilerin gelişmesini önceden bazı şartlara bağlamamasıydı.³ Arap Baharı öncesinde Türk yönetici-

Batılı aktörlerin küresel düzlemde yaşamakta oldukları zemin kaybının önünün alınmasında Türkiye gibi aktörlerin kazanılması her geçen gün daha fazla önemli hale gelmektedir.

ler komşu ülkelerin rejimlerinin mutlaka liberal demokrasi yönünde evrilmesini bir zorunluluk olarak tanımlamamışlar ve bu yöndeki çabaları, özellikle de bunlar dış kaynaklı olup zor kullanmayı öngördüklerinde, desteklememişlerdir.

Ayrıca, Türkiye, AB'nin aksine, komşularıyla ekonomik ve kültürel ilişkilerinin geliştirilmesinde vizelerin erken bir tarihte kaldırılmasını önemli görmüş ve onlarla serbest ticaret bölgeleri oluşturmaya çalışmıştır. Bu dönemde bölge ülkelerinden Türkiye'ye ziyaret amacıyla gelen insanların sayısında kayda değer artışlar gözlenmiş ve Türkiye ile bölge ülkeleri arasındaki ikili ticaretin hacmi üst üste rekorlar kırmaya başlamıştır.⁴

Türkiye'nin politikalarını AB'ninkilerden ayıran bir diğer nokta ise Türkiye'nin genelde komşu-

larını birebir olarak değerlendirmesi ve onlarla daha çok ikili ilişkiler kurmaya çalışmasıdır. Birden fazla ikili ilişkinin ileride bölge düzeyinde çok taraflı işbirliği mekanizmalarının oluşmasını kolaylaştıracağına inanılmıştır. Türkiye bölge ülkeleriyle çok kapsamlı ve detayları önceden belirlenmiş entegrasyona yönelik anlaşmalar yapmak yerine, her bir bölge ülkesiyle ikili düzeyde her alanda üst düzey ilişkiler geliştirmeye öncelik vermiş ve bu ikili ilişkiler kümesinin ileride kendiliğinden doğal bir bölgesel birliktelik ortamı yaratacağını varsaymıştır.

AB ise bölge ülkelerine yönelik olarak daha çok genel ve bütüncül bir bakış açısı benimsemiştir. Avrupa Birliği bölgeye güvenlik odaklı bir prizmadan bakmış ve bölge ülkelerinin tedrici dönüşümlerini kendi menfaatlerine uygun olduğu müddetçe desteklemiştir. AB'nin bütün

AB'nin politikalarındaki en büyük açmaz, AB'nin bölge ülkelerine olan ekonomik yardımının ve diğer politikalarının bölgedeki otoriter ve baskıcı rejimlerin daha da güçlenmelerine hizmet etmiş olmasıdır. Sivil toplum ve hükümetler dışı kesimlerle temasa geçilmekten özellikle kaçınılmış, İslami eğilimli siyasi gruplarla ilişki kurmaktan imtina edilmiştir.

komşuluk politikalarının altında AB-merkezci bir güvenlik kaygısı yatmaktadır. Buna göre AB'nin hedeflediği şey bölge ülkelerinin kendi iç sorunlarını çözmesi ve bölgesel zenginleşme neticesinde bölgeden zengin Avrupalı ülkelere yönelmiş göçün azalması, AB ülkelerinde yaşayan bölge kökenli insanların zamanla kendi ana vatanlarına geri dönmeleri ve bölgedeki çatışma ve huzursuzlukların doğrudan AB'nin güvenliği ni etkilememesidir.⁵ Her ne kadar Avrupa Birliği, bölgeye ilişkin benimsemiş olduğu farklı politik inisiyatiflerin amacını karşılıklı refah üretimi ve ortak bir kültürel, ekonomik ve siyasi istikrar alanı oluşturmak şeklinde tanımlamış olsa da son kertede söz konusu olan AB'nin kendi önceliklerini ve değerlerini bu politikalar yoluyla bölge ülkelere dayatmaya çalışmasıdır. AB'nin politikalarındaki en büyük açmaz, AB'nin bölge ülkelere olan ekonomik yardımının ve diğer politikalarının bölgedeki otoriter ve baskıcı rejimlerin daha da güçlenmelerine hizmet etmiş olmasıdır. Sivil toplum ve hükümetler dışı kesimlerle temasa geçilmekten özellikle kaçınılmış, İslami eğilimli siyasi gruplarla ilişki kurmaktan imtina edilmiştir. Hem AB hem de Türkiye, bölge ülkelerindeki dönüşümlerin mevcut rejimlerle kurulacak yakın ilişkiler neticesinde tedricen olacağını varsayımlarsa da iki taraf arasında fark oluşturan şey Türkiye'nin daha en baştan bu ikili ilişkilerde ortaya çıkacak kazanımları muhataplarıyla eşit bir şekilde paylaşmayı kabul etmesidir. Kendi pazarını bölge ülkelere açması bunun en önemli örneğidir. AB ise bu konuda çok daha katı davranmış ve kendi pazarını bölge ülkelerinin tarımsal ürünlerine ve insanlarına aç-

maktan uzak durmuştur. Türkiye'nin tutumunda herhangi bir düzenlemeyi ve kurallar bütününe karşı tarafa dayatmak ve kabul ettirmek durumu yokken, AB hayata geçirdiği komşuluk politikalarıyla tam da bunu hedeflemiştir.

Türkiye-AB Üyelik Sürecini Olumsuz Etkileyen Faktörler

Arap Baharı olarak adlandırılan bölgesel gelişmeler, Türkiye-AB ilişkilerini hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu kısımda olumsuz gelişmelere değineceğiz. Bu minvalde zikredilmesi gereken ilk faktör, Arap Baharı'nın Türkiye'nin Ortadoğu'da oynamak istediği istikrar ve barış üretmeye odaklı dış politika rolünü sınırlamaya başlamasıdır. Son iki senedir yaşanan gelişmeler açıkça göstermektedir ki, Ortadoğu'da Avrupa'dakine benzer bir bölgesel güvenlik topluluğu oluşturmak neredeyse imkansızdır. Türkiye'nin AB'nin dış politika normlarıyla uyumlu gözüken dış politika davranışlarını devam ettirmesi her geçen gün zorlaşmaktadır. Arap Baharı Türkiye'nin tarafsızlık, herkesle iyi ilişkiler içinde olma, herkesle konuşabilme, diplomatik araçları önemseme ve yumuşak güç unsurlarını esas alan dış politika yaklaşımını imkansızlaştırmaktadır.

Yine bu süreçte bölgede artan kutuplaşmalar, Türkiye'nin komşusu ülkelerle geliştirmeye çalıştığı iyi komşuluk ilişkilerini sekteye uğratmaya ve Türkiye'nin bu ülkelere karşı olan söyleminin sertleşmesine neden olmaktadır. Taraf seçmeme ve mümkünse herkesle iyi ilişkiler içinde olma

durumu Türkiye'nin yumuşak gücünün en önemli unsurlarından birisiydi. Halbuki Türkiye'nin Irak, İran ve Suriye'yle ilişkilerinin bozulması Arap Baharı'nın dolaylı bir sonucudur.

Arap Baharı, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesinde tesis etmeye çalıştığı karşılıklı bağımlılık esasına dayanan ileri düzeyde ekonomik, siyasi ve sosyal entegrasyon hedefleyen politikalarını akamete uğratmış ve Türkiye'nin dış politikasında milliyetçi ve savunmacı refleksleri güçlendirmiştir. Ülke dışı gelişmelerin ülke içindeki dönüşüm sürecini olumsuz etkilemesi yönündeki kaygılar artmıştır. Bu da kaçınılmaz olarak Türkiye'nin daha fazla güvenlik odaklı bir çizgiye kaymasını hızlandırmıştır. Bölgede artmakta olan istikrarsızlık ve kutuplaşmalar Türkiye'nin güvenlik ve özgürlük arasında optimum denge kurma çabalarını zorlaştırmış ve hem ülke içinde hem de ülke dışında güvenlik odaklı hassasiyetlerin daha fazla ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır.⁶

AB üyelik sürecinin bir gereği olan ülke içindeki demokratikleşme sürecinin yavaşlamasında giderek artmakta olan güvenlik kaygıları etkili olmaya başlamıştır. Özellikle de bölgesel Kürt hareketinin kazanmış olduğu ivme Türkiye'nin kendi Kürt sorunuyla ivedilikle yüzleşmesi gerektiğini bir kez daha ortaya çıkarmış, ama bu yüzleşmede güvenlik odaklı bakış açısının tekrardan gündeme gelmesini mümkün kılmıştır. Türkiye'nin kendi Kürt sorununa AB'nin değerleri doğrultusunda çözüm bulma gayretleri bölgede artmakta olan istikrarsızlık neticesinde giderek zorlaşmaya başlamıştır. Böyle bir ortamda ileri demokrasi ve özgürlükler adına yapılacak reformlar toplumun geneli tarafından kaygıyla karşılanabilir.

Arap Baharı'nın dolaylı yoldan ortaya çıkardığı bir diğer sonuç, bu sürecin Türkiye'nin Avrupa nezdindeki algılanışını olumsuz etkilemeye başlamasıdır. Bunda Türkiye'nin güneyindeki bölgenin istikrarsız bir karakter kazanması etkili olmaktadır. Türkiye'nin olası üyeliğinin AB'nin güvenlik çıkarları bağlamında ortaya çıkarabileceği riskler artmıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyanın belalı bir yer olduğu ve Türkiye'nin

üyeliğinin birçok güvenlik sorununun AB'ye ithali anlamına geleceği şeklindeki düşüncüler zemin kazanmıştır. Arap Baharı'ndan sonra Avrupalıların Ortadoğu bölgesinin iç işlerine daha fazla müdahil olmak yerine bölgeyle olan mesafelerini korumaya ve kendilerini bölgedeki gelişmelerden uzak tutmaya çalıştıkları görülmektedir.

Avrupa Birliği'nin içinde bulunduğu mali ve ekonomik kriz zaten Avrupalı toplumları kendi iç meseleleriyle daha fazla uğraşmaya zorlamaktadır. Buna bir de Türkiye'nin olası üyeliğinin ortaya çıkaracağı maliyetler eklendiğinde, Arap Baharı sonrasında Türkiye'nin AB üyelik şansının daha da azalmış olduğu iddia edilebilir.

Arap Baharı'nın ortaya çıkardığı bir diğer olumsuz gelişme ise Türkiye'nin bazı AB üyeleri ile Ortadoğu'da ikili bir rekabet içine girmiş olmasıdır. Bunun en güzel örneğini Türkiye-Fransa ilişkileri bağlamında görmekteyiz. Önce Libya ve şimdi de Suriye'de gördüğümüz gibi Türkiye ve Fransa bölgede liderlik peşinde koşan ülkeler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Fransa ile yaşanmakta olan jeopolitik rekabet, Fransa'nın Türkiye'nin AB üyeliği bağlamında benimsemiş olduğu şüpheli ve mesafeli tutumunu değiştirmesini zorlaştırabilir.

AB ile Türkiye'yi karşı karşıya getirmesi olası bir diğer gelişme ise bu süreçte Türkiye'nin İslami eğilimli siyasi hareketlerin yanında yer alması, buna mukabil Avrupa Birliği'nin bu konudaki çekincelerini korumaya devam etmesidir. Bölge ülkelerinde yaşanan karışıklıklar İslami eğilimleri güçlü siyasi hareketleri ön plana çıkardıkça ki bunlar arasında Müslüman Kardeşler hareketi en başta gelmektedir, Türkiye kendisini bu güçlerin yanında konumlandırmaktadır. AB ülkeleri ise bu hareketleri ve bunların iktidara taşıdığı siyasi partileri ihtiyatla izlemektedirler. Türkiye'nin Hamas'a vermekte olduğu destek ve en son İsrail'in Gazze saldırısı sırasında takınmış olduğu İsrail karşıtı tutumu Türkiye'yi AB'nin karşısında konumlandırmaktadır. Neitede hiçbir AB üyesi, İsrail'i Türkiye kadar eleştirmemekte ve son yaşananların temel sorumlusu olarak Hamas'ı görmektedirler.

Türkiye bölgesel gelişmeleri, özellikle de Suriye'de yaşanan olayları, bölgede yeni bir düzenin inşa edilmesi adına önemli görmekte ve bu yöndeki çabalara liderlik etmeye çalışmaktadır.

Arap Baharı'nın Türkiye-AB ilişkilerinde ortaya çıkardığı temel zorluk bu iki aktörün bölgedeki gelişmelere yönelik olarak özünde çok farklı tutumlar benimsemiş olmalarıdır. Avrupa Birliği Arap Baharı sırasında ortaya çıkan devrimsel gelişmelere genelde ihtiyatlı ve çekimser yaklaşırken, Türkiye bu sürecin kendisinin bölgedeki manevra alanını artıracaklarını varsayarak iddialı politikalar benimsemiştir. Bölgede taşların radikal bir şekilde yerinden oynamaya başladığı bir ortamda, Türkiye oluşmakta olan yeni düzeni elinden geldiğince kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışmaktadır. Türkiye, iddialı bir söylem benimsemenin ötesinde, elinden geldiğince bölgesel gelişmelerin şekillenmesinde aktif olmaya gayret etmektedir.⁷ Kaba bir benzetme yapacak olursak Arap Baharı öncesi Türkiye'nin Ortadoğu bölgesine yönelik dış politikasının üzerine oturduğu değerler ve mekanizmalar daha çok

Avrupalı bir karakter taşıırken, Arap Baharı'yla birlikte Türkiye'nin giderek daha çok *Amerikanvari* bir çizgiye kaydığını gözlemlemekteyiz. Bölgeyi şekillendirmeye çalışan, düzen kurucu vasfını öne çıkartan bir Türkiye söz konusudur artık. Kendi inandığı değerlerin ve yaşadığı içsel dönüşümlerin benzerlerinin bölgedeki ülkelerde de yaşanmasına gayret eden bir Türkiye vardır şu anda. Arap Baharı öncesi Türkiye daha gerçekçi ve pragmatik bir Ortadoğu politikasına sahipken son yıllarda bu çizgiden giderek uzaklaşmış ve daha liberal, iddali ve şahin bir dış politika anlayışına geçilmiştir.

Arap Baharı'nın Türkiye-AB İlişkilerine MuhTemel Olumlu Etkileri

Bu minvalde zikredilmesi gereken en önemli gelişme ülke içinde AKP iktidarının takip etmek-

Türkiye yükselmekte olan bir güç olmasının yanı sıra uzun yıllardır batılılaşma yolunda ilerleyen ve batının neredeyse bütün kurumları içinde yer alan bir ülkedir. Türkiye demokrasi ile yönetilmektedir ve liberal demokratik değerlerin çevresine yayılmasını istemektedir. Rusya, Çin, İran ve Hindistan gibi güçlerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin batılı değerleri daha fazla benimsediği görülür.

te olduğu Ortadoğu politikasını eleştirenlerin sıklıkla dile getirdikleri gibi Türkiye'nin AB'yi görmezden gelen tutumunun onun bölgenin genelindeki etkisini sınırladığıdır. Arap Baharı sırasında Türkiye'nin izlemekte olduğu politikalar son yapılan kamuoyu anketlerine göre Türkiye'nin Ortadoğu bölgesindeki algılanışını olumsuz etkilemektedir.⁸ Buna göre yüzünü AB'den çeviren ve bölgesinde düzen kurucu bir rol oynamaya çalışan Türkiye, bölgede Arap Baharı öncesinde sahip olduğu yumuşak gücünü kaybetmektedir. Bu durum dolaylı yoldan Türkiye'nin AB üyelik sürecinin sağlıklı bir şekilde yeniden işlemeye başlamasının önemini bir kez daha hatırlatmaktadır. Hükümetin politikalarına eleştirel gözle bakanların dile getirdikleri bir görüş AB üyeliğinin Türkiye'ye güvenli bir sığınak sunacağı, buna mukabil Ortadoğu'nun istikrarsız ve bulaşık ortamına dahil olmanın içinde bir sürü riski barındırdığı ve Türkiye'nin enerjisini tüketeceğidir. Buna göre yapılması gereken bir an önce AB üyelik sürecini canlandırmak ve son yıllarda iyice yavaşlayan reform sürecine ivme kazandırmaktır.

AB hedefinden uzaklaşmış bir Türkiye Ortadoğu'daki gelişmelere gereğinden fazla angaje olursa kendisini bölgesel ve küresel rekabet ilişkilerinin ortasında bulacak ve bu da onun bölgesel ve küresel aktörlerle iyi ilişkiler geliştirmek yönündeki dış politikasını akamete uğratacaktır. Yüzünü AB'den çevirmiş bir Türkiye'nin bölgesinde daha az dinleneceği ise sıklıkla paylaşılan bir gözlemdir.

Türkiye'nin AB üyelik şansını artırabilecek ve AB ülkelerinin Türkiye'nin üyeliğine dair benimsemiş oldukları olumsuz tutumları yumuşatabilecek bir gelişme ise Türkiye'deki mevcut iktidar yapısının Ortadoğu bölgesinde güçlenmekte olan siyasi İslamcı hareketlere ideal bir örnek oluşturduğu kanısıdır. Öyle anlaşılmaktadır ki Tunus, Mısır ve Libya örneklerinin gösterdiği gibi bölge ülkelerinin çoğunda demokratikleşme süreçlerine paralel bir şekilde İslami eğilimleri yüksek siyasi kesimler iktidara gelecektir. Bu da kaçınılmaz olarak bu aktörlerin uluslararası sisteme entegre edilmelerini gerekli kılmaktadır. Batılı ülkeler siyasi İslami gelenekten gelen kesimlerle hep sınırlı ilişkiler kurmuşlar ve onları Ortadoğu'da iktidarda bulunan baskıcı rejimlerin penceresinden görmüşlerdir.

Bütün eksikliklerine rağmen Türkiye'deki mevcut iktidar yapısı dini muhafazakar kesimlerin çağdaş batılı değer ve normlarla barış içinde yaşayabileceğini, demokrasi ve laiklik arasında sağlıklı bir denge kurulabileceğini, batılı aktörlerle pragmatik ve işbirliği odaklı ilişkiler geliştirilebileceğini göstermektedir. Türkiye'nin son on yıldır yaşamakta olduğu liberal demokratikleşme sürecinin muhafazakar gelenekten gelen bir partinin gözetiminde yaşanıyor olmasının, Arap Baharı sırasında ciddi toplumsal dönüşümler yaşamakta olan bölge ülkelerine ideal bir örnek sunduğu ortadadır. Her ne kadar Türkiye modeli bağlamında yapılan tartışmalarda farklı Türkiye algılamaları sözkonusu olsa da Türkiye'de yaşamakta olan AK Parti tecrübesi Batı ile bölge

ülkelerinde iktidara gelmekte olan kesimler arasında işlevsel ilişkilerin kurulabileceğini göstermektedir.⁹

Doğrudan Türkiye'nin AB üyelik sürecini olumlu etkilemese de son zamanlarda ortaya çıkan bir gelişme Türkiye'nin jeopolitik konumunun küresel ölçekte gerilemekte olan Batı dünyasına bu süreçten çıkması sürecinde yardım edebileceği fikridir. Bir yanda Amerika Birleşik Devletleri'nin yaşamakta olduğu ekonomik kriz ve içe kapanmacı durum, diğer yanda da Avrupa Birliği'nin içinden geçmekte olduğu ciddi ekonomik ve kurumsal krizler, batılı aktörleri diğer küresel aktörler karşısında zayıflatmakta ve Batının Ortadoğu bölgesindeki etkinliğini sınırlamaktadır. Böyle bir konjektürde saygın çevrelerin dile getirdikleri 'genişletilmiş Batı' kavramı önemlidir.¹⁰ Buna göre Batılı aktörlerin küresel düzlemde yaşamakta oldukları zemin kaybının önünün alınmasında Türkiye gibi aktörlerin kazanılması her geçen gün daha fazla önemli hale gelmektedir.

Türkiye yükselmekte olan bir güç olmasının yanı sıra uzun yıllardır batılılaşma yolunda ilerleyen ve batının neredeyse bütün kurumları içinde yer alan bir ülkedir. Türkiye demokrasi ile yönetilmektedir ve liberal demokratik değerlerin çevresine yayılmasını istemektedir. Rusya, Çin, İran ve Hindistan gibi güçlerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin batılı değerleri daha fazla benimsemiş olduğu görülür. Egemenlik zırhı altına saklanıp ülkelerin iç işlerinde tamamen özgür olmaları gerektiğini ve rejimlerin niteliklerinin dış müdahalelere sebebiyet veremeyeceğine inanan diğer yükselen güçlerin aksine Türkiye ülkelerin iç işlerinde nasıl yönetildiklerini önemsemekte, liderlerin halklarına hesap verebilir konumda olmasını savunmakta ve insani mülahazalarla gerçekleştirilebilecek askeri operasyonlara anlayışla yaklaşmaktadır. Bu özellikleri Türkiye'yi Batı için değerli kılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin kazanılması batılı değerlerin evrensel meşruiyeti açısından önemlidir. Ayrıca, Türkiye ile işbirliğinin güçlenmesi Batılı aktörlerin Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz bölgelerindeki sorumluluklarını hafifletebilir. Bu anlayış doğrul-

tusunda dile getirilen bir görüş, AB'ye tam üye olamayacaksa bile Türkiye, AB ve ABD arasında üçlü bir işbirliği mekanizması kurulması gerektiğidir.¹¹

Bu yönde atılacak adımlar ileride Türkiye'nin AB üyelik sürecinin yeniden ivme kazanmasına da yardımcı olacaktır. Geçen senenin sonlarına doğru gündeme gelen ve bu senenin başlarında resmîyet kazanan 'pozitif gündem' Türkiye ile AB arasındaki stratejik diyalogu iyileştirmeyi ve tıkanmış olan üyelik müzakere sürecini canlandırmayı hedeflemektedir.¹² Avrupa Birliği Komisyonu'nun başlattığı bu girişimin zamanlaması dikkat çekicidir. Üyelik sürecinin tıkanmışlığı, Arap Baharı'nın ortaya çıkardığı riskler ve Türkiye'nin son yıllarda AB'yi önemsemeyi iç ve dış politik davranışları AB'yi Türkiye'yi tekrar kazanma noktasında harekete geçirmiştir. Avrupa Birliği'nin son yıllarda yayınlamış olduğu raporlarda Türkiye'nin iç ve dış karnesi eleştirilmekte ve Türkiye'nin AB normlarından uzaklaşmakta olduğunun altı çizilmektedir. 'Pozitif Gündem'le hedeflenen şey üyelik müzakere sürecinin dışında Türkiye ile AB arasında sekiz farklı konuda işbirliğini artırmak ve Türkiye'yi AB normlarına yaklaştırmaktır. Bu yönde katedilecek mesafe yakın gelecekte müzakere sürecinde tıkanmış bulunan bazı fasılların müzakerelere açılmasını mümkün kılabilir.

Sonuç Yerine

Türkiye-AB ilişkilerinin Arap Baharı'nın dışında kendine ait dinamiklerinin olduğu kuşkusuzdur. Üyelik müzakerelerinin başladığı 2005 yılından bu yana Türkiye'nin reform sürecinin yavaşladığı artık bir gerçektir. İktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin üyelik sürecinden yeterli kadar faydalanıp ülke içinde kendisine şüphe ile bakan kesimleri geriletmediği, artık herhangi bir meşruiyet sorunu yaşamadığı ve dolayısıyla da AB'ye ihtiyacı kalmadığı şeklindeki görüş sıklıkla ifade edilmektedir.¹³ Türkiye'de AB karşıtı, AB'de ise Türkiye karşıtı duygu ve düşüncelerin zemin kazandığı bir vakıa olarak karşımızda durmaktadır.

Bunun yanında Türkiye'nin Suriye'deki kriz bağlamında takındığı sert tutum ve Esad rejiminin bir an önce iktidardan uzaklaştırılması adına benimsediği politikalar Avrupa Birliği tarafından aynı ölçüde benimsenmemektedir. AB ülkelerinin çoğu ve ABD, Esad rejimine karşı güç kullanılması noktasında oldukça ihtiyatlı davranmaktadırlar. Esad sonrasında iktidara gelecek yapının içinde Müslüman Kardeşler örgütünü barındırma ihtimali ve bunun İsrail'in çıkarları noktasında ortaya çıkaracağı olumsuzluklar batılı aktörleri çekimser bir tutum benimsemeye itmektedir. Türkiye ise bölgesel gelişmeleri, özellikle de Suriye'de yaşanan olayları, bölgede yeni bir düzenin inşa edilmesi adına önemli görmekte ve bu yöndeki çabalara liderlik etmeye çalışmaktadır. Arap Baharı kaçınılmaz olarak Türkiye'nin

Batılı aktörlerle komşuları arasında dengeli ilişkiler kurma çabalarını olumsuz etkilemektedir.

Diğer taraftan tarafların aralarındaki ilişkiyi oluna bırakma lüksünün olmadığı ve birbirlerine yakınlaştıkları ölçüde her ikisinin de bundan kazançlı çıkacağı algısı geçerliliğini korumaktadır. Bu yazının yapmaya çalıştığı ikili ilişkilere dair olumsuz ve olumlu yöndeki gelişmelerin yaşanmasında Arap Baharı olarak adlandırılan gelişmelerin katkısını incelemek olmuştur. AB ve Türkiye'nin kendi içindeki gelişmeler ikili ilişkilerin ne yönde geliştiğinin en önemli belirleyicileri olsa da Arap Baharı bağlamında yaşanmakta olan dışsal gelişmelerin etkileri gözden kaçırılmamalıdır.

DİPNOTLAR

- 1 Tarık Oğuzlu, "Turkey and Europeanization of Foreign Policy" *Political Science Quarterly*, cilt. 125, sayı. 4, 2010-2011, s. 657-683.
- 2 Mensur Akgün ve Sabiha Şenyücel Gündoğar, *Ortadoğu'da Türkiye Algısı 2011*, (TESEV Yayınları, Ocak 2012).
- 3 Kemal Kirişçi, *The Arab Spring and Regional Integration: Can the EU and Turkey Cooperate?*, (The German Marshall Fund of the United States, Op-Med Series, October 2012).
- 4 Kemal Kirişçi, "Turkey's Engagement with Its Neighborhood: A 'Synthetic' and Multidimensional Look at Turkey's Foreign Policy Transformation", *Turkish Studies*, cilt. 13, Sayı. 3, Eylül 2012, s. 319-341.
- 5 Rosemary Hollis, "Europe's Role in the Genesis of the 'Arab Spring'", *International Affairs*, cilt. 88, sayı. 1, 2012, s. 81-94.
- 6 İltur Turan, *The Rise and Fall of Turkey's Middle East Policy*, (German Marshall Fund of the United States, on Turkey Series, 7 October 2012).
- 7 İltur Turan, *The Rise and Fall of Turkey's Middle East Policy*, (German Marshall Fund of the United States, on Turkey Series, 7 October 2012).
- 8 Mensur Akgün, Sabiha Şenyücel Gündoğar ve Bülent Kılınçarslan, *Ortadoğu'da Türkiye Algısı 2012*, (TESEV Raporu, Ekim 2012).
- 9 Aylin Noi Ünver, "The Arab Spring: Should Turkey Coordinate its Foreign Policy with the European Union", *Mediterranean Quarterly*, cilt. 23, sayı. 3, 2012, s. 63-81.
- 10 Zbigniew Brzezinski, *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*, (Basic Books, 2012).
- 11 Soli Özel, *Turkey and the European Sclerosis*, The German Marshall Fund of the United States, (The EuroFuture Project Paper Series, September 2012).
- 12 Amanda Paul, "Turkey's EU Journey: What Next?", *Insight Turkey*, cilt. 14, sayı. 3, 2012, s. 1-9.
- 13 İltur Turan, *Turkey's Diminutive Democracy*, (German Marshall Fund of the United States, on Turkey Analysis, 19 November 2012).